

Vieri- ja puhelinkerronnan erot erään viisivuotiaan kuvakirjakertomuksessa: demonstratiivit ja tempukset¹

JORMA TOIVAINEN

Johdanto

Kun lapsi on kuulijansa vieressä, keskustelu nojaa paitsi sanoihin myös suuresti ympäristöön, jonka kumpikin näkee suunnilleen samasta kulmasta. Puhuttuja sanoja säestävät ja jopa korvaavat käden ja katseen viittaukset. Lapsi alkaa jo varhain oivaltaa tämän. Kolmivuotias voi vähentää toistoja ja jättää selviöitä sanomatta. Vastaukset ja kommentit lyhenevät, niin että ilmausten keskipituus morfeemeina mitaten laskee. Viestintäkyky ei tietenkään heikkene, vaan puhe tehostuu: informaatiota välittyy enemmän kuin ennen usealla sanalla (Toivainen 1980: 24–26). Sitä paitsi kohteisiin voi viitata demonstratiiveilla, samoilla sanoilla hyvinkin erilaisiin seikkoihin.

Suomen demonstratiivijärjestelmä on kolmijäseninen (ks. Itkonen 1966: 402–423, 1979: 113–127, Larjavaara 1986, 1990: 93–100). Itkosen mukaan *tämän*, *tuon* ja *sen* ala määräytyy keskustelukumppanien havaintopiirin tai -tilan mukaan. Kyseessä on puhujan tai kuulijan etusijainen tai näiden molempien yhteinen havaintopiiri. Larjavaarankin mukaan kolmijäsenisyys voidaan esittää kahden piirteen avulla. Nämä ovat PUHUKESKISYYS JA PUHUKESKISYYS, joiden esiintymisellä tai esiintymättömyydellä on ratkaiseva asema. Puhujakeskisiä ovat *tämä* ja *tuo* mutta ei *se*. Puhujalähinen on *tämä* mutta eivät *tuo* ja *se*. Tämä koskee deiktistä perustilannetta, esim. nyt puheeksi tulevaa vierikerrontaa, jossa puhujalla ja kuulijalla on jokseenkin sama lähi- ja havaintopiiri.

---

¹ Pohjana oleva esitelmä pidetty Käyttäytymiskehityksen tutkimuksen kansainvälisen seuran (International Society for the Study of Behavioural Development) 10:nneen kaksivuotiskongressin symposiumissa »The Crosslinguistic Study of Child Language» Jyväskylässä 9.–13. heinäkuuta 1989. Lisätty on Oulun-otoksen Riikan esimerkit ja uudet viitteet.

Vieri- ja puhelinkerronnan erot erään viisivuotiaan kuvakirjakertomuksessa

Taipuvien demonstratiivadverbien arvioiminen yksivuotiaan lapsen puheesta on ongelmallista (tarkemmin Toivainen 1980: 99). Paavo Pulkkinen (1966: 180) on suomen murteiden asyndeettisten rinnasteiden perusteella pitänyt demonstratiivadverbien sijoja ulko- ja sisäpaikallissijoja vastaavina. Poh-tiessani paikallissijojen ilmaantumista suomalaislapsille (Toivainen 1980: 92–123) päädyin tukemaan samaa ajatusta: ilmeisesti lapset omaksuvat ko-ko paikallissijojen taiputusjärjestelmänsä etusijaisesti demonstratiivien avul-la. Nämä ovat kovin taajakäyttöisiä ja ilmaantuvatkin ennen samapäätteisiä nomineja. Poikkeuksellisuus, esim. inessiivi *siinä*, elatiivi *siitä* tai allatiiviin rinnastuva sublatiivi *sinne*, tietysti häiritsee ja saattaa johtaa virhepolulle, esim. essiivimäiseen inessiiviin »tuolla *nurkkana*» = 'tuolla nurkassa' 1 vuo-den 10 kuun ikäisellä.

Otoksesta ensimmäisenä Riikka käytti kaikkia kuutta adverbinsijaa yht. 30 minuutin spontaanin keskustelun näytteessä 1 vuoden 8 kuun iässä. Kahdestoista lapsi tuli käyttäneeksi kaikkia iässä 3.2. Koko katras tarvitsi vähintään kolmea sijaa ennen kahden ja puolen vuoden ikää.

Mainittu Riikka osoitti, kuinka suomen kielen monipuolinen deiktinen järjestelmä voi ilmetä jo useita kuukausia ennen kahden vuoden ikää. Hän taivutti demonstratiiveja seuraavasti.

1. *TÄ*-demonstratiivit² Riikalla iässä 1.8

NOMINATIIVISSA. +**Riikalle**³ *tämä* 'minulle tämä'. Kyseinen esine on puhujalla jo kädessä.

ADESSIIVISSA PRONOMINI. Ojentaen kuvakirjan: **luetaan**. +**tällä** **luetaan**. Lapsi käsittää omaperäisesti kirjan lukemisvälineeksi eikä objektiksi silloin kun kyseessä on toimituksen alku. Kun siirrytään puhumaan laajan kokonaisuuden sijasta kohdasta, tarvitaan elatiivia; ks. alemppaa.

ADESSIIVISSA ADVERBI. Vain vokaalin pituus erottaa käsillä olevan esineen ja ympäröivän paikallisuuden, tahon, ilmaukset toisistaan: *täällä* viittaa huoneiston määräesetuun, yläkerran portaisiin, jonne Riikka tahtoo mennä seuralaisensa kanssa lukemaan. Lauserakennekin on usein samanlainen: +**täällä istutaan**. Paitsi yksinäisenä vastaussanana (6 kertaa) sana esiintyy lauseissa kaikkiaan 9 kertaa, mm. vastauksissa *ko*-kysymykseen, esim. +**on täällä**.

INESSIIVISSÄ *tässä* 12 kertaa ilmeisesti aina viitaten käsillä (kuvassa) olevaan, esim. +**auto on tässä**; **tässä onko ankoja**.

² Kapiteelikirjaimet kielenaineksessa tarkoittavat morfofoneemista ja murteen mu-kaista vaihtelua, esim. *TUO* voi reaalistua asuissa *tuo*, *toi*, *to*, *nuo*, *noi*.

³ Kielennäytteessä sanan edellä oleva plusmerkki tarkoittaa lauseen tähdenteisintä, painollisinta sanaa.

SUBLATIIVISSA, lokaalisen (mutta ei dattiivisen) allatiivin suppeakäyttöisessä *nne*-päätteisessä vastineessa, jonka puhekielinen esiintymätaajuus kuitenkin on melkoinen. Lukupaikkaa etsiessään Riikka vihdoinkin menee portaille sanoen: **istumaan tänne**. Perilläkin hän adessiivin ohella käyttää edelleen tulosijaa: **tänne istutaan**. Tarkkaa kohtaa tarkoittaen hän kuitenkin käyttää myös toista tulosijaa, illatiivia.

ILLATIIVISSA. **istutaan tähän**. Vrt. edelliseen.

ABLATIIVISSA ADVERBI. Kyseessä on lukupaikan etsintä eri puolilta (huom. erosija!) huonetta: **täältä. täältä. täällä istutaan**.

ELATHIVISSA. Riikka ehtii kuusi kertaa ehdottaa lukemisen tarkkaa kohdetta: **+luetaan tästä**.

2. TUO-demonstratiivit Riikalla iässä 1.8

NOMINATIIVISSA. Vastaus *ko*-kysymykseen: **on +tuo**. Monikossa: **tässä**. **+löyty(i) nuo**.

ADESSIIVISSA ADVERBI. Siltään **tuolla**. 4 kertaa, pitemmässä lauseessa 21 kertaa, esim. **+tuolla He[lsin]gissä, asuu**.

INESSIIVISSÄ. 6 kertaa, esim. **+auto on tuossa**.

SUBLATIIVISSA toisen sanan kanssa neljästi, esim. **+tuonne lähtee. tuonne yläkertaan. +tuonne kuusi [jouluna]**.

3. SE-demonstratiivit Riikalla iässä 1.8

NOMINATIIVISSA: **»avaa se kenkä! [awaas se]!»**

INESSIIVISSÄ ADVERBI: **+siinä Riikalle ja...**

Jos havaintopiirit ovat selvästi erillään, tilanne on »jakautunut» ja demonstratiivien käyttö on tosiaan erilaista, persoonavastakohtaa tähdentävä: *Tämä* on suhteellisesti lähempänä puhujaa kuin kuulijaa. Kuulijan lähipiiriin viittaa puhujan näkökulmaa korostaen *tu* mutta neutraalisti *se* (Larjavaara 1986: 56–57). Tilanne edellyttää tietysti näköyhteyttä.

Puhelinkeskustelussa voidaan poistaa havaintoyhteys kokonaan, joten tilanne poikkeaa edellä pohditusta. Kuinka viisivuotias ratkaisee demonstratiivien käytön ensin vierikerronnassa ja sitten saman asian puhelinkerronnassa?

Ongelma kulminoituu *TUO*-demonstratiivien ympärille: (1) Erottavatko ne *TÄ*-demonstratiiveista vain etäisyyspiirteen avulla? Eikö kuulijan näkökulman huomiointi vaikuta? (2) Mitä käyttöä on puhelinkerronnassa *TUO*-sanoilla, kun kuulijan lähipiiri ei näy?

Ihminen orientoituu kokemukseen kielitse (Slobin — Bocaz 1988: 1). Mi-

Vieri- ja puhelinkerronnan erot erään viisivuotiaan kuvakirjakertomuksessa

hin tämä johtaa suomessa? Kielemme demonstratiiveissa näkyy vallitsevan kolmikantaisuus spatiaaliadverbeja myöten, esim. »tässä» – »tuossa» – »siinä» (toisin kuin esim. englannissa; vrt. Tanz 1980). Samaan aikaan lapsi omaksuu persoonapronominit, joista syntyy kolmikanta »minä» – »sinä» – »hän», mikä liittyy kiinteästi vastaavien persoonamuotojen omaksumiseen keskilapsen ikään 2.6 mennessä (Toivainen 1980: 43–64). Kaavojen samantaisuus ei tietenkään riitä todistamaan semanttista yhteyttä (ks. kuitenkin Larjavaara 1990: 121).

Voisi kuitenkin olettaa, että puhujan (»minun») havaintopiirissä olevasta käytetään omaa demonstratiivivartaloa *TÄ*, molempien viestintäkumppanien (»sinun» ja »minun») yhteisessä havaintopiirissä olevasta toista demonstratiivia *TUO* sekä kolmanneksi, silloin kun edelliset eivät ole tärkeitä, vartaloa *SE*. Demonstratiivipronomini *se* on useimpien lasten ympäristön kielessä jopa sama kuin yksikön kolmannen persoonan pronomini. Tällaiset yhtäläisyydet ja analogiat ilmeisesti helpottavat molempien järjestelmien omaksumista.

Sananjalassa 1987 olen kuvannut suomen kielen aikasuhteiden merkintäjärjestelmää kolmella portaalla, jotka voivat kaikki olla edusteilla yhtaikaa ja ovat siis itsenäisiä kategorioita:

1. **Aspekti** osoittaa tilateensisäistä aikaa merkkinä johdin, esim. *-IE-*, frekventatiivi verbistä *heittä-* : *heittele-*.
2. **Tempus** osoittaa tilateenulkoista aikaa suhteutettuna puhehetkeen, suomessa joko mennyttä (imperfekti, esim. *heitti*) tai menemätöntä (preesens, esim. *heittää*), johon siis futuurikin sisältyy.
3. **Taksis** on ajansuunta jostakin tempuksen osoittamasta hetkestä joko taakse (anteriorinen, esim. *heittänyt*) tai eteen päin (posteriorinen, esim. *heittävä*). Perfektiksi sanotaan anteriorista taksista, jonka kiinnekohta on preesensin osoittamana joko puhehetki tai tuleva hetki, esim. »Huomenna hän on heittänyt hyvästit kaikille». Vastaavasti menneen hetken edellistä eli imperfektiin koskettavaa anteriorista taksista sanotaan pluskvamperfektiksi, esim. *oli heittänyt*. (Ks. Toivainen 1987, 1990, Larjavaara 1990: 209–235.)

Menetelmä

Viisivuotiaan suoran kerronnan tutkimusaineiston hankinta järjestettiin Michael Bambergin kehittämällä tavalla. Hänen painettuun kirjaansa (Bamberg 1987: 201–215) otettuja kuvia käytin irrallisina suurennoksina (alkuperäinen kuvakirja: Mayer 1969). Lapsi joutui tällä kertaa suoraan kom-

mentoimaan kuvia tutustumatta niihin ennalta. Itse olin vierustoverina liiankin hiljainen verrattuna normaaliin katselutilanteeseen. Silti tyttö otti heti tarinankertojan roolin ja ryhtyi pyytämättä kommentoimaan kuvia. Minun ei tarvinnut juuri osoitella kuvien eri osia. Käytin suurin piirtein samoja avausilmauksia kuin Bamberg mutta vain pieni osa oli tarpeen. Amerikkalaisessa esikuvassa käytettiin alkuaan vain vierikerrontaa, mutta täällä otin mukaan välittömän puhelinkerronnan: lapsi kertoi saman kuvakirjan tarinan valmistautumattomalle äidinäidilleen puhelimitse kotoaan.

Suvi-tyttö asuu lounaismurteiden piirissä Askaisten Soraisissa. Vanhemmat ovat ylioppilaspuhujaisen koulutuksen saaneita, äiti lastentarhanopettaja, joka ei kuitenkaan työskentele kodin ulkopuolella, koska perheessä on kaksi nuorempaakin lasta. Isovanhemmat asuvat Askaisissa; äidinpuoleiset ovat lähtöisin Karjalan kannakselta.

Demonstratiivit

Kuten taulukosta 1 näkyy, sekä vierikerronnan että puhelinkeskustelun näytteessä on suunnilleen saman verran demonstratiiveja. Suorassa kerronnassa kuvakirjaa selaillessa Suvi käyttää 93:a demonstratiivia ja puhelimesta mummulle kertoessaan 104:ää. Näiden jakaumassa on kuitenkin isohkoja eroja, jotka näinkin pienen näytteen perusteella lienevät oireellisia, koska ne selittyvät mielestäni luontevasti. »Koepala» osoittaa, että tutkimuksesta tulee antoisa sekä suomen kielen demonstratiivien semantiikan että kielenomaksunnan kannalta.

Kun lapsi ja aikuinen katsovat kuvakirjaa vieri vieressä, lapsi käyttää enimmäkseen (68 kertaa) *TUO*-demonstratiiveja. Lapsi siis ottaa – kohteliaasti – kuulijan huomioon eikä itsekeskeisesti käytä lähinnä omaan näkökulmaan viittaavia *TÄ*-demonstratiiveja. *SE*-sanoja tyttö käyttää jonkin verran (25); joskus niitä selventää vastaava substantiivi (7 kertaa).

Puhelimitse ei voi olla keskustelijoiden yhteistä samanaikaista havaintopiiriä, eikä tällä kertaa kyseistä kuvastoa koskevaa yhteistä tietopiiriäkään. Niinpä lapsi (jota tosin äskeinen katselukumppani avustaa nytkin kuvakirjan selailussa) vähentää *TUO*-sanojen käytön selvästi alle puoleen: jäljellä 27. Sitä paitsi, mikä on tärkeää, melkein jokaista (23:a) säestää vastaava substantiivi-ilmaus. Tämä, yleensä heti perässä tuleva sisältösana on sitä paitsi säännöllisesti vastaavassa sijassa kuin demonstratiivi.

Suvi aloittaa puhelinkeskustelun isoäitinsä kanssa kahdella lauseella käyttäen demonstratiivadverbin adessiivia *täällä* ja täsmällisempää kohtaa osoittavan demonstratiivipronominin inessiiviä *tässä*:

Vieri- ja puhelinkerronnan erot erään viisivuotiaan kuvakirjakertomuksessa

TAULUKKO 1. Vieri- ja puhelinkerronnan demonstratiivit viisivuotiaalla Suvilla. Virikkeenä tekstittömän kuvakirjan »sammakkosatu» (Mayer 1969, Bamberg 1987: 201–215). Selailun jälkeen Suvi kertoi ensin vierestä kirjoittajalle ja kohta puhelimitse äidinäidilleen.

S = (demonstratiivi) substantiivin kanssa; Y = (demonstratiivi) yksin.

Demonstratiivi ja allomorfit	Puhuja- keskisyys (K) tai lähisyys (L) + (on), – (puuttuu)		Vierikerronta			Puhelinkerronta		
			Demonstratiivi Y S Yht.			Demonstratiivi Y S Yht.		
TÄ <i>tä- tää-</i>	+K	+L			0	3		3
TUO <i>toi tuo toi- tuo- nuo no-</i>	+K	–L	53	15	68	4	23	27
SE <i>se sie- si- Monikko ne nii- ni-</i>	Anaforinen				25			74
			14	5		32	27	
			4	2		11	4	
Yhteensä			71	22	93	50	54	104

(Puh0⁴) nyt mä kerron mitä *täällä on*.

(Puh1) *täss on ensiks +poika*.

Näkökulma on siis realistisesti puhujan oma toisin kuin vierikeskustelussa, jossa kuulija oli koko ajan yhtä lähellä puheenaihetta, kuvakirjaa, kuin puhujakin. *TÄ*-tapauksia on niukasti (3), mutta ne ovat oireellisia.⁵

Puhelinkerronnassa lapsi luopuu tuon avauksen jälkeen itsekohtaisuudesta tai deiktisestä viittaamisesta ja siirtyy anaforisen referenssin alueelle. Lapsi rupeaa siis käyttelemään *SE*-demonstratiiveja. Nämä (74) vallitsevat sitten kerrontaa yhtä selvästi kuin vierekäiskerronnassa *TUO*-sanat. Yhteisen näkymän puuttumisen vuoksi myös näitä demonstratiiveja seuraa eksplikoi-va substantiivi varsin usein (31 kertaa); esim. (Viel) *koira ja se poika om pudonnut sinne veteen*.

⁴ Sulkeissa olevat lyhenteet: Puh = puhelinkerronnan; Vie = vierikerronnan; numero = lauseen ja kuvan numero.

⁵ Näkökulman valinnasta kerronnassa ks. Bamberg 1989.

Demonstratiivit toisiaan vastaavissa lauseissa

Koska molemmissa tilanteissa käytettiin samaa viestittävää kuvakirjaa, voidaan yksittäisten kuvienkin ilmauksia verrata pareittain. Erot asettuvat tyyppeihin taulukon 2 osoittamalla tavalla. Havaitaan, että mainitut yksitoista ilmausta muuttuvat varsin johdonmukaisesti, vaikka niillä on pareittain yhä sen verran yhteistä, että ne on helppo tunnistaa kuvan avulla.

Ensinnäkin *TUO*-demonstratiivit melkein häviävät: kahdeksasta yhteen, alla esim. 7, 11 ja 15. Vastavuoroisesti *SE*-demonstratiivit kaksinkertaistuvat määrältään, kolmesta kuudeksi, alla esim. Puh11 ja Puh15. Olennaisin muutos on kuitenkin se, että jokseenkin jokaiseen, kymmeneen, ilmaukseen tulee vastaava substantiivi eksplikoimaan tarkoitetta, esim. kuvasta 7.

KUVASSA 7   ULKONA IKKUNAN ALLA POJALLA ON SYLISSÄ KOIRA, JOKA LIPOO HÄNEN VIHaisia KASVOJAAN: MAASSA ON RUUKUN SIRPALEET.

(Vie7)   sit, *toi koira nuolee tota.*

(Puh7)   ja *koira nuolee sen naamaa.*

KUVASSA 11   KOIRA NOJAA PIENEEN PUUHUN, JOSTA ON PUDONNUT AMPIAISPEŠÄ. AMPIAISET ALKAVAT LENTÄÄ KOIRAA KOHTI. POIKA KATSOO ISOSSA PUUSSA KOLOON, JA MYRRÄ KURKISTAA REIÄSTÄ.

(Vie11)   nyt *toi sai ton pois tuolta.*

(Puh11)   sitten, *toi koira on saanut tuolt
sen kärpästen kotin
sielt puust.*

KUVASSA 15   POIKA ONKIN JOUTUNUT KIVEN PÄÄLLÄ HIRVEN SARVIIN, JOIHIN HÄN OLI NOJANNUT.

(Vie15)   nyt *se koira meni +tonne.*

(Puh15)   sit *koira menee sinne koloon mis se hirvi on.*

KUVASSA 18   POIKA LÄISKÄHTÄÄ KOIRINEEN VETEEN JA HIRVI KATSOO KUMMULTA.

(Vie18)   sit   *se putosi   sinne veteen, ja,
poro kattoo tuolta.*

(Puh18)   *koira ja se poika on pudonnut sinne veteen.*

Aikasuhteista

Oulun-otoksen lapset, joita alkuun oli 25, rupesivat spontaanisti 15 minuuta

Vieri- ja puhelinkerronnan erot erään viisivuotiaan kuvakirjakertomuksessa

TAULUKKO 2. Demonstratiivien vaihdokset viisivuotiaan vieri- ja puhelinkerronnan toisiaan vastaavissa kohdissa. Sulkeissa oleva aines voi puuttua. S = substantiivi.

Vierikerronnan lauseke	Puhelinkerronnan vastaava lauseke	Tapauksia	Esim. kuva ja lause
TUO (+ S)	(TUO +) S	4	(7) (11)
TUO (+ S)	SE + S	3	(3) (11) (15)
TUO	SE	1	
SE (+ S)	(SE +) S	3	(15) (18) (21)
Sana(luokka) vierikerronnassa	Sama sana(luokka) puhelinkerronnassa		
TUO 8	TUO 1	9	(11: <i>tuolta</i>)
SE 3	SE 6	9	(18: <i>sinne</i>)
S 3	S 10	13	(15) (18) (21)

tin keskustelunäytteissä käyttämään imperfektiä iässä 1.6–2.5 (24 lasta), perfektiä iässä 1.8–3.8 (22 lasta) ja ensimmäiset kymmenen pluskvamperfektiä iässä 2.7–4.9 (Toivainen 1977, 1980). Näin ollen on odotuksenmukaista, että jokainen suomalaislapsi ainakin nelivuotiaana käyttää sammakotarinaa kertoessaan myös perfektejä.

Ongelmallinen on imperfekti. (Tämä on suomalaisessa kielioppiperinteessä vakiintunut harhauttavasti preteritin nimeksi hyvän alun jälkeen: Petrauksella [1649: 26] ja Martiniuksella [1689: 48]: »praeteritum»). Suomen imperfekti on todellinen menneen ajan aikamuoto, joka implikoi jopa puhujan oman yhtaikaisen, ajantasaisen menneestä tapahtumasta tai tilasta tietämisen, joskus peräti mukanaolon. Historioitsijan imperfektitempus on tietysti eri asemassa, ja sitä voidaan käyttää tarinankerronnassa: eläydytään menneeseen hetkeen vaikka ei ole oltu siinä mukana. Viisivuotias tyttö ilmeisesti sen vuoksi käytti katselukerronnassaan 4 kertaa imperfektiä 75 finiittiverbiesiintymän joukossa. Kaikki neljä olivat perfektiivisiä, tulokseen nopeasti johtavia, ja kolmessa oli mukana hetkellisyyttä lisäävä adverb *nyt*. Nämä harvat tapaukset tuntuvat tukevan Slobinin ja Bocazin (1988) havaintoa, että preensin ja menneen ajan tempuksilla nuorimmat lapset toisinaan pikemmin merkitsevät kuvattujen tapahtumien **aspektia** kuin sijoittavat ne kerronnan aikasuoralle. Kuvastoa yhdessä selaileva kuulija ei voinut harhautua luulemaan, että lapsikertoja olisi itse todella ollut mukana imperfektin ilmaise-massa tapahtumassa.

Puhelinkeskustelussa lapsi ei sitten enää uskaltanut käyttää imperfektiä, koska kuulija ei enää voinut ilman muuta neutraloida imperfektin käytön

tuomaa valheellista osaa: että muka puhuja itse olisi nähnyt prosessin. Vierikerronnan imperfektin sijalla oli kaksi kertaa puhelinkeskustelussa preesens, vrt. esim. seuraavaa paria (kuvasta 21):

- KUVASSA 21 POIKA RYÖMII SUUREN MAAPUUN YLI JA KOIRA ON JO MELKEIN TOISELLA PUOLELLA.
- (Vie21) **nyt ne meni sen yli, — —**
- (Puh21) **sit: ne menee sen päälle, — —**

Kahdesti imperfektin tilalle tuli puhelinkeskusteluun perfekti, esim. yllä kuvasta 11 lause Vie11 (*sai*) ja lause Puh11 (*on saanut*) sekä samoin kuvasta 18 lause Vie18 (*putosi*) ja lause Puh18 (*on pudonnut*).

Puhelinkerronta suosii tässä viestintätilanteessa preesensiä. Katselukommenttien perfekteistäkin näet neljä muuttui vastaavassa puhelinkeskustelun kohdassa preesensiksi, esim. (kuvasta 3):

- KUVASSA 3 AAMUN VALJETTUA POIKA KATSOO KOIRAN KANSSA VUOTEESTA RUUKKUA. SAMMAKKO ON POISSA.
- (Vie3) **nyt: hauva ja toi poika on herännyt**
- ja ne on huomannut että — —**
- (Puh3) **sit noi poika ja hauva herää, — —,**
- ne huomaa että — —**

Perfekti näyttää tässä pienessä aineistossa liittyvän preesensiin. Prosessi on molemmissa relevantti »nyt»; vain tähän ajan kohtaan viitataan. Niinpä yllä olevassa esimerkkilauseessa Puh3 puhuja siirtää tapahtuman preesensmuodolla tähän hetkeen, koska puhelimitse kuulija ei näe, että prosessi on kyseisessä kuvassa 3 päättynyt. Toisin taas lauseen Vie3 yhteydessä kuulija itsekään näkee, että »herääminen» ja »huomaaminen» on jo toteutunut. Apuverbin preesensin ja pääverbin toisen partisiipin avulla osoitetaan ainoastaan ajan suunta, jossa tapahtuma on toteutunut: toista partisiippiä (-*NUT*) käytetään viittaushetkeä varhemmasta, anteriorisesta. Tulevaan viittaa ensimmäinen partisiippi, tosin finiittisesti vain ylätyylyssä: »on heräävä ja huomaava», mutta adjektiivattribuuttina yleisesti, esim. »heräävä poika».

Jos lapsi ei ole itse nähnyt esim. kuvan 5 tilanteen syntyä (kuvassa 4), jolloin koira vasta pani päänsä astiaan, menneeseen ei voi viitata konkreetin täsmällisesti imperfektillä vaan vain ajan suuntaa antavalla perfektillä:

- KUVASSA 5 IKKUNASTA POIKA HUHUILEE (KADONNUTTA SAMMAKkoa) MUTTA KOIRAN PÄÄ ON LASIASTIASSA.

Vieri- ja puhelinkerronnan erot erään viisivuotiaan kuvakirjakertomuksessa

(Vie5)   **toi +koira on laittanut +ton +pään tonne purkkiin ja nyt
ne katsoo ikkunasta.**

Vieri- ja puhelinkerronnan mahdollisia eroja

Vierikerronnan ja puhelinkerronnan kielet eroavat toisistaan selvimmin suomen kolmikantaisen demonstratiivijärjestelmän käytössä. Tutkitulla lapsella se vaikuttaa jo aikuiskielen mukaiselta. Puhelimeen lapsi heti käyttää *tä*-alkuisia demonstratiiveja, jotka viittaavat puhujan omaan lähipiiriin. Hän avaa keskustelun viittaamalla koko tilanteeseen *täällä*-sanalla ja heti ahtaammin toisella olosijalla *tässä* (katkelma Puh0–Puh1). Puhujan piiriin kuuluvat *TÄ*-sanat kelpaavat niin kauan kuin lapsi puhuu konkreettista ympäristöstään, mutta niillä ei voi viitata kuvakirjan maailmaan.

Anaforisten *SE*-demonstratiivien viljely vaatii puhelimesta vastaavan substantiivin käyttöä. Näennäisesti tämä muistuttaa esim. englannin määräisen artikkelin asemaa, vrt. *se poika* engl. »the boy». Asiallisesti demonstratiivi on kuitenkin niin itsenäinen, että se voi esiintyä samassa kohdassa jopa yksin ja substantiivi on appositionainen lisä, »se (poika)» = 'he, the boy'. Todellinen vastaavuus näyttää vallitsevan mandariinikiinan kanssa: kiinasakaan determinantit eivät ole obligatorisia. Nominien kanssa näiden keinojen käyttö tai käyttämättömyys kuitenkin selvästi merkitsee sekä spesifisen versus ei-spesifisen viittauksen eroa että saadun versus uuden informaation pragmaattista eroa diskurssissa (Hickman 1989). Suomessa sama koskee myös adverbija, esim. *sie-ltä puu-sta*.

Suomen aikasuhdejärjestelmä on tempuksen (ja taksiksen) osalta varsin yksinkertainen tämän aineiston valossa. Tosin imperfektien käytöstä voi uumoilla tarinankerronnalle ominaisen historiallisen imperfektin heijastusta. Tämä tuokin luontevasti fiktion vivahteen puhekielen selkeään järjestelmään, joka edellyttää esim. imperfektiltä konkreettia mukana olleen todistajan näkökulmaa. Silloin kun menneessä olemisen illuusiota ei haluta luoda, luovutaan imperfektistä, niin kuin koehenkilömme puhelintilanteessa johdonmukaisesti teki.

Imperfektit korvautuivat puhelinkeskustelussa yhtä hyvin perfektillä kuin preesensillä, mikä osoittaa näiden kahden samuutta tempuksina.

LÄHTEET

- BAMBERG, MICHAEL 1987: *The acquisition of narratives: Learning to use language.* Mouton de Gruyter, Berlin.
- 1989: Narrative as perspective taking: The role of emotionals, negations, and voice in the construction of the story realm. — *Journal of Cognitive Psychotherapy.*
- HICKMAN, MAYA 1989: The development of discourse cohesion: some functional and cross-linguistic issues. — G. Piérault-le-Bonniec (toim.) *From basic language to discourse bases.* John Benjamins, Amsterdam.
- ITKONEN, TERHO 1966: Tutkimus suomen asyndetonista. [*Pulkkisen (1966) esittely.*] — *Virittäjä* 70: 402–423.
- 1979: Zur Semantik und Pragmatik der Finnischen Demonstrativa. — *Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica* 12. Festschrift für Wolfgang Schlachter zum 70. Geburtstag. Weisbaden.
- LARJAVAARA, MATTI 1986: *Itämerensuomen demonstratiivit I: karjala, aunus, lyydi ja vepsä.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 433. SKS, Helsinki.
- 1990: *Suomen deiksis.* SKS, Helsinki.
- MARTINIUS, M. 1689: *Hodegus Finnicus.* Eberdt, Holmiae.
- MAYER, MERCER 1969: *Frog, where are you?* Dial Books, New York.
- PETRAEUS, AESCHILLUS 1649: *Linguae Finnicae brevis institutio.* Wald, Aboae.
- PULKKINEN, PAAVO 1966: Asyndeettinen rinnastus suomen kielessä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 281. SKS, Helsinki.
- SLOBIN, DAN I. — BOCAZ, AURA 1988: Learning to talk about movement through time and space: The development of narrative abilities in Spanish and English. — *Lenguas Modernas, Universidad de Chile*, 15.
- TANZ, CHRISTINE 1980: *Studies in the acquisition of deictic terms.* Cambridge Studies in Linguistics 26. Cambridge University Press, Cambridge.
- TOIVAINEN, JORMA 1977: The use of past time verb forms by Finnish children in their second and third years as a reflection of their temporal cognitive abilities. — G. Drachman (toim.) *Akten der 3. Salzburger Jahrestagung für Linguistik (Psycholinguistik)*, August 1976. *Salzburger Beiträge zur Linguistik* 4, 143–156.
- 1980: Inflectional affixes used by Finnish-speaking children aged 1–3 years. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 359. SKS, Helsinki.
- 1987: Kielen aikasuhteet ja lapsi. — *Sananjalka* 29: 37–54. Turku.
- 1990: Acquisition of Finnish as a first language: general and particular themes. — Ilmestyy D. I. Slobinin (toim.) teoksessa *The crosslinguistic study of language acquisition.* Vol. 4. NJ, Lawrence Erlbaum, Hillsdale. [*Ennakkopainos: Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisu* 35. Turku 1990.]

Face-to-face vs. telephone narration

JORMA TOIVAINEN

This is a pilot study based on two narratives from one Finnish child. The narratives related to a series of pictures from a picture book, with no accompanying text, which has been used in several si-

milar studies during the past decade (Bamberg 1987). The subject (a girl, Suvvi) was exactly five years old when the recordings were made at her home. The first narrative occurred when the child

Vieri- ja puhelinkerronnan erot erään viisivuotiaan kuvakirjakertomuksessa

looked through the pictures for the first time and at once adopted the narrator's role. The second narrative was recorded when Suvi then telephoned her grandmother and retold the same story over the phone.

The material analysed comprised about 100 utterances from each narrative. A comparison was made of the use of demonstrative pronouns and demonstrative adverbs, and tenses.

When shifting from face-to-face to telephone narration, the child switched demonstratives from those referring to both speaker and hearer to those refer-

ring to speaker alone, and especially to neutral ones; the use of corresponding nouns also increased. In the telephone narration the only tense was the present, because in present-tense narration reference is not made to the involvement of the speaker, in contrast to past-tense narration in the standard language. With respect to past time, only the direction was indicated, viz. anteriority, with the perfect tense. The observations showed that the child mastered the basic systems of the adult language, and even viewpoint selection in storytelling.